

To bio or not to bio

Ruud Hendriks

22 Dynamisch Perspectief

Onder de verzamelnaam "biologisch" gaat een grote verscheidenheid aan biologische kwaliteiten schuil. In dit artikel maakt u kennis met Mr Basic die chemie- en kunstmestvrij werkt, Mr Eco die een agrarisch bedrijf runt dat is gebaseerd op ecologische principes, en Mr Dynamic die niet-stoffelijke kwaliteiten in zijn bedrijfsvoering integreert.

Drie soorten biologisch

Boeren die biologisch produceren kunnen dat vanuit heel verschillende achtergronden doen. Er zijn op hoofdlijnen bekeken drie soorten biologisch te onderscheiden. De indeling in het navolgende is gebaseerd op het rapport "Hoe natuurlijk is de biologische landbouw" uit 2002. Zoals elke indeling heeft ook deze zijn beperkingen en zijn de grenzen in de werkelijkheid minder duidelijk. In de praktijk blijkt de indeling voor zowel boeren als consumenten een handvat te geven om te bepalen door welke factoren men zich bij keuzes in het bedrijf of bij aanschaf van producten wil laten leiden.

Mr Basic is een boer die produceert op basis van de geen-chemiebenadering. Hij voldoet hiermee aan de wens van de consument om geen chemie en geen kunstmest te gebruiken. Hij zou ook Eko-minimalist genoemd kunnen worden.

Mr Eco is een agro-ecologisch werkend boer, iemand die in de agrarische wereld werkt en

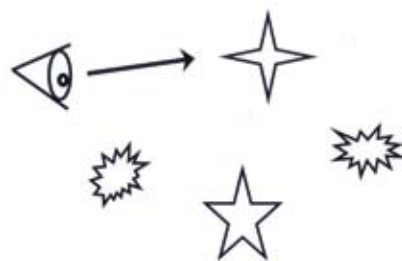
dat doet op basis van ecologische principes. Hij vindt chemie- en kunstmestloos werken niet meer dan logisch omdat die stoffen de ecologie verstoren en hij staat daar verder niet zoveel bij stil. Hij heeft het tot zijn uitdaging gemaakt om natuurlijke processen zoveel mogelijk in zijn bedrijfsvoering te integreren en daarmee een stabiel en zelfherstellend systeem te realiseren. Hij is daarmee een Eko-specialist.

Mr Dynamic op zijn beurt vindt het werken op basis van natuurlijke principes niet meer dan logisch. Hij vraagt zich vaak af waar de grenzen liggen van het ingrijpen van de mens; integriteit staat voor hem hoog in het vaandel. De weg die hij gaat wordt voor hem spannend als hij wil ontdekken hoe de niet-zichtbare werkelijkheid in zijn bedrijf werkzaam kan zijn. Verder is zijn eigen rol en invloed op het totaal van het levende systeem een belangrijk onderzoeksgebied. Deze boer is een dynamisch-betrokken persoon te noemen.

De Eko-minimalist

Mr. Basic ziet de biologische regelgeving als een minimumnorm waaraan hij zich heeft te houden en heeft eigenlijk geen redenen om verder te gaan dan waar de norm toe verplicht. Zolang het gebruik van gangbare mest is toegestaan zal hij dit doen omdat dit de productiekosten laag houdt. Met gebruik van bestrijdingsmiddelen heeft hij geen moeite, hij zal zich alleen moeten aanpassen naar die middelen die biologisch zijn toegestaan. Problemen die op het bedrijf ontstaan zullen "één op één" worden opgelost. Een luizenplaag kan met Pyrethrum uitstekend worden bestreden. Het middel is van natuurlijke oorsprong (bloemen) en het

breekt zeer snel af, dus in die zin past en mag het in de biologische landbouw. Een nadeel van het middel is dat het een brede werking heeft, dus ook natuurlijke vijanden worden er door gedood, hetgeen de natuurlijke balans op het bedrijf verstoort. Hierdoor ontstaat de kans dat het vaker moet worden gebruikt.

De blikrichting van de Eko-minimalist is één op één.

Supermarkten vinden het EKO-merk het belangrijkste; als het maar aan de norm voldoet is het wat hun betreft OK. De supermarktklanten vinden het vooral belangrijk dat er geen residuen van chemische stoffen op hun product voor komen of dat er kunstmest bij is gebruikt. Het maakt deze klant verder niet zoveel uit hoe de teelt plaatsvindt, waar het product vandaan komt en hoe het is vervoerd, als er maar EKO op staat. Ook de verpakking maakt niet veel uit en kant-en-klaarproducten of diepvriesproducten zijn geen enkel probleem.

De Eko-specialist

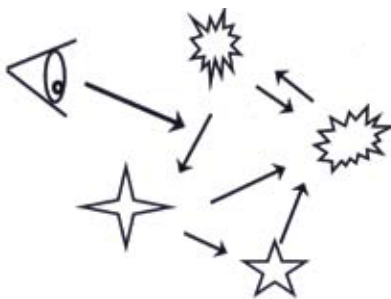
Mr. Eco richt zich in zijn bedrijfsvoering op het verzorgen van de samenhangen op het

Voedingskwaliteit: sla

Voor de Eko-minimalistische consument is het bij een krop sla vooral belangrijk dat deze geen residuen bevat. Voor de Eko-idealistische consument speelt het een rol of deze binnen de eigen regio is geteeld en/of dat deze komt van een bedrijf met bijvoorbeeld aandacht voor landschapsaspecten. Wat kwaliteit betreft kiest deze klant deze krop omdat er meer stoffen als vitamines of antioxidanten in zitten. De dynamisch-betrokken klant zoekt een krop sla die een zodanige voedingskwaliteit heeft dat deze kan bijdragen aan zijn lichamelijke en geestelijke ontwikkeling. In dat geval is het bijvoorbeeld een kwaliteitsaspect als de krop in staat is om na de fase van kropvorming ook die van bloei en afrijping volledig kan doorlopen. Als deze potentie in de krop aanwezig is zal deze ook in de voedselkwaliteit doorwerken. "Volledige ontwikkelingscyclus" is in deze optiek een aspect van voedingswaarde naast de inhoudsstoffen die voor deze consument natuurlijk evengoed meewegen.

bedrijf om via die weg een zo sterk mogelijk gewas te telen. Natuurlijke weerstand is het uitgangspunt waarop de gezondheidsvisie is gestoeld. Pyrethrum zal in deze visie niet de juiste oplossing zijn om van luizen af te komen. Via de vraag "waarom zitten die luizen er" zoekt hij naar structurele oplossingen. Zo kan het verlagen van de stikstofbeschikbaar-

heid de planten minder aantrekkelijk maken voor luizen. Het zou echter ook kunnen zijn dat de plant in het voorjaar stress heeft gehad door stikstofgebrek en dat juist in die tijd extra mest nodig was of dat het gewas wat later had moeten worden gezaaid. Bemesting wordt meer benaderd vanuit de kringloop. De sluiting van de kringloop door maatschappij-afval te herbenutten past daar goed in. Herbenutten van menselijke uitwerpselen via composttoiletten kan onderdeel zijn van het kringloopdenken. Ekospecialisme is daarmee een zoektocht naar oorzaak, gevolg, en het er tussenliggende verband, waarbij de oorzaak soms op een heel andere plaats in het bedrijf of in de tijd moet worden gezocht. Het vraagt om veel inzicht in samenhangen en doet daarmee een groot beroep op het agrarisch en ecologisch vakmanschap.

De Eko-specialist kijkt naar de samenhangen in het bedrijf en besluit op basis daarvan welke maatregel de beste is.

De klant van Mr. Eco waardeert de verscheidenheid en biodiversiteit die op dit soort bedrijven meestal te vinden is. Hij eet ook liefst producten uit de eigen regio en geeft de voorkeur aan verse en weinig bewerkte

De klant die dynamisch-betrokken producten koopt, zoekt naar producten waarmee hij zijn hele wezen kan voeden

producten. Wanneer deze klant in de supermarkt komt stelt hij het op prijs wanneer er wat informatie over het bedrijf of het product beschikbaar is zodat hij kan beoordelen of het in zijn straatje past. Een groenteabonnement past ook prima in het consumptiepatroon van deze consument.

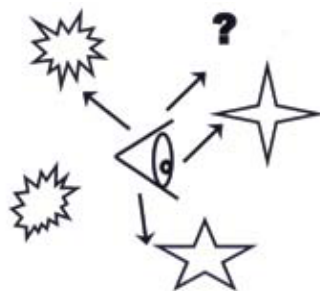
De dynamisch-betrokkene

Mr. Dynamic werkt evenals de Eko-idealist samen met de ecologische processen. Hij voelt zich daarbij echter sterk persoonlijk betrokken en verantwoordelijk. Hij vraagt zich bijvoorbeeld af hoever hij mag gaan met het sturen in de natuur. Zo zal hij de integriteit van het dier niet schaden door bijvoorbeeld koeien te onthoornen, iets wat in de eerdere vormen van biologische produc-

tie wel kan en mag. In de rassenkeuze zal hij zich laten beperken door natuurlijke grenzen van de vermeerdering, dus hybriden passen daar slechts in enkele gevallen in. Dit type boer zoekt ook naar zijn eigen invloed op het gewas of het dier. Meditatie kan voor deze boer een heel normale manier zijn om in contact te komen met het gewas of invloed uit te oefenen op het gewas, een perceel of het bedrijf. Een belangrijke zoektocht is de invloed van de kosmos. Preparatengebruik is een handelwijze waarin deze zoektocht praktisch wordt ingevuld. Bij de beoordeling van productkwaliteit wordt gezocht naar een beoordeling op basis van de samenhang in een product. Stoffen worden daarbij niet alleen gezien als bouwstenen maar ook als dragers van krachten die elkaar onderling beïnvloeden. De ene stikstof is daardoor ineens de andere niet meer. Stikstof uit gier (urine) bijvoorbeeld is een afvalstof die het lichaam via de nieren uitscheidt. Stikstof uit stront is het restproduct van planten uit het spijsverteringskanaal en heeft daarmee een andere kwaliteit dan stikstof uit urine. En de stikstof in de ontlasting van mensen is weer anders van kwaliteit dan die in de stront van de koe. Dat werkt via het gewas ook door in de voedingswaarde voor de mens

Door deze werkwijze ziet deze boer zich geplaatst voor de uitdaging om een nieuwe kijk op de werkelijkheid te krijgen. De reductionistische wetenschap, die voor de beide voorgaande boeren voldoende houvast biedt, levert voor de dynamisch-betrokkene geen volledig beeld op. De stap naar dynamisch-betrokken boeren is een

veel grotere dan die naar de voorgaande vormen omdat het aantal wezenlijke vragen waarvoor men wordt gesteld erg groot is.

De dynamisch-betrokkene ziet zichzelf als onderdeel van het geheel en werkt vanuit die positie verzorgend. Integriteit en ontwikkeling van het organisme zijn wezenlijk. Hij zoekt naar nieuwe wegen om de wereld om hem heen te leren kennen.

De klant die dynamisch-betrokken producten koopt, zoekt naar producten waarmee hij zijn hele wezen kan voeden. De stoffelijke kant (mineralen, vitaminen) de etherische kant (levensprocessen) het astrale aspect (de bezieling, het dierlijke) en de ik-ontwikkeling zijn allemaal voedingskwaliteiten die in het product aanwezig moeten zijn. Daarbij zal die klant ook sterk kijken naar wat bij hem past. De aardende werking van aardappel zal op de één een andere uitwerking hebben dan op de ander.

In dit stukje had natuurlijk biologisch-dynamisch boer kunnen staan, zeker in de Nederlandse situatie. Dat staat er bewust niet. De biologisch-dynamisch boer is ze-

Bodemkwaliteit: zuurgraad

De bodem in Nederland is meer of minder verzuurd. Als de pH te laag wordt, wat bijvoorbeeld in bijna alle zandgronden het geval is, neemt het bodemleven en de gewasgroei af. Dus dan zal de boer bij willen sturen. De snelst werkende maatregel is bekalking. Dit past goed binnen de aanpak van Mr Basic. Kalk neutraliseert binnen enkele maanden het zuur, maar er is een flinke hoeveelheid van nodig, en na een paar jaar moet het worden herhaald. Mr Eco zoekt de oplossing liever in optimalisatie van de processen van de bodem. Humus bijvoorbeeld is in staat om de hoeveelheid kalk die in de bodem zit vast te houden; het heeft bufferend vermogen. Meer humus en van een betere kwaliteit is in staat om beter de calcium in de grond vast te houden en daarmee de zuurgraad hoger te houden. Door compost en ook bijvoorbeeld door groenbemesters is de humushuishouding zo te verbeteren dat het gebruik van kalk onnodig wordt. In de bd-landbouw van Mr Dynamic wordt eikenschors in de composthoop gebruikt. Dit vitaliseert onder andere de processen van de kalkhuishouding waardoor de compost nog meer de kwaliteit van de grond ondersteunt om met kalk om te gaan.

In andere woorden is het ook zo te zeggen: de diverse boeren hebben hun aanpak gekozen op basis van een minerale gedachtegang (kalk als stof inzetten), een etherische gedachtegang (natuurlijke bodemprocessen stimuleren) of een astraal/individuele gedachtegang (een preparaat maken en inzetten om processen te begeleiden).

ker een dynamisch-betrokkene, maar er zijn in de wereld vele boeren die niet biologisch-dynamisch zijn maar die wel dynamisch-betrokken werken.

Enige relativering

Natuurlijk is het niet zo dat alleen de dynamisch-betrokkene een grote mate van verantwoordelijkheid voelt voor de wereld om hem heen. Ook de Eko-specialist voelt zich zeer betrokken bij en verantwoordelijk voor de wereld. Vanuit zijn kringloopvisie komt het vaak voor dat hij bijvoorbeeld meer werkt aan de (wereld)kringloop van energie en grondstoffen en daarmee de noord-zuidproblematiek dan dynamisch-betrokken boeren. En het kan goed zijn dat de Eko-minimalist wekelijks een groep ex-delinquenten op zijn bedrijf aan het werk heeft om die mensen bij te staan in hun herstart en daardoor een wezenlijke maatschappelijke bijdrage levert. In het voorgaande gaat het me er vooral om een methode te bieden die kan helpen bij het beoordelen van het eigen handelen of bij het nemen van beslissingen. Bij elke beslissing in het bedrijf of in het geval van een consument bij elke beslissing rondom het kopen van producten kan worden afgevraagd: "Hoe denk of besluit ik op dit moment? Denk ik vanuit mijn eigen gezondheid, betrek ik mijn omgeving erbij, of zoek ik ook nog naar nieuwe, holistische wegen in mijn handelswijze of consumptiegedrag?" En dan zal blijken dat iedereen meestal in alle drie de gebieden opereert. Soms uit gemakzucht, soms uit (korte termijn) noodzaak, soms onbewust. Het is de kunst om zo te leven dat je zoveel mogelijk bewust bent van je eigen insteek in het leven en daar je productiemethode of voeding bij zoekt. ■

Moderne paardentractie op de Warmonderhof Bodem beter af met paardentractie

Arjan Wijnstra

Paardentractie staat de laatste tijd fors in de belangstelling. Werken met paardentractie is volgens de voorstanders niet ouderwets, maar uiterst modern. Het is immers niet alleen een bijzonder schone en milieuvriendelijke energievorm, het geeft de gebruiker tevens veel arbeidsvreugde. Ook op de biologisch-dynamische landbouwschool de Warmonderhof in Dronten neemt de interesse in het gebruik van paardentractie toe. Aanvankelijk vooral bij een groep leerlingen, inmiddels ook bij enkele docenten.

"De Warmonderhof mag de boot op het gebied van paardentractie niet missen. Ik ga me er hard voor maken dat paardentractie een vast onderdeel wordt van onze lessen.

Leerlingen moeten hier net zo goed met paarden leren werken als met trekkers." Aan het woord is docent Meindert Bruinsma (bodemkunde en bemesting) en hij is heel zeker